

Predrag Cicovački

College of the Holy Cross

Prevedel Jan Sever

Lev Tolstoj o Platonu in platonizmu

Lev Tolstoj ni bil filozof, bil pa je zagnan bralec filozofije in globok mislec. Sam je izpostavil vpliv Jean-Jacquesa Rousseauja in Arthurja Schopenhauerja na njegovo razmišljanje. Manj znan je vpliv Platonove misli in zapuščine na Tolstoja. Pogosto je bral Platona in bil pod vplivom široko zasnovane platonistične tradicije. V članku raziskujemo povezavo med Tolstojem in Platonom, ker verjamemo, da nas lahko nauči nekaj pomembnega ne le o Tolstoju, Platonu in platonizmu, ampak tudi o naši trenutni situaciji. Na začetku vzpostavimo razlikovanje med Tolstojem kot umetnikom in Tolstojem kot mislecem, v nadaljevanju pa se osredotočimo na iskanje vplivov Platona in platonizma na Tolstoja. Te identificiramo v Tolstojevih znanih delih, kot sta *Ana Karenina* in *Vojna in Mir*. Nato orišemo Tolstojevo interpretacijo platonizma in pojasnimo, na kak način je Tolstoj tega sprejel in integriral v širši krščanski kontekst. V zadnjem delu članka predstavimo še pomembne razlike med Platonovim in Tolstojevim platonizmom.

Ključne besede: Platon, Tolstoj, platonizem, ontologija, Bog

Lev Tolstoj ni bil filozof, bil pa je zagnan bralec filozofije in globok mislec. Sam je izpostavil vpliv Jean-Jacquesa Rousseauja in Arthurja Schopenhauerja na njegovo razmišljanje. Manj znan je vpliv Platonove misli in zapuščine na Tolstoja. Pogosto je bral Platona in bil pod vplivom široko zasnovane platonistične tradicije. To povezavo med Tolstojem in Platonom raziskujemo, ker verjamemo, da nas lahko nauči nekaj pomembnega ne le o Tolstoj, Platonu in platonizmu, ampak tudi o naši trenutni situaciji.

I.

V svoji knjigi *Izpoved (A Confession)* Tolstoj predlaga, da je treba na njegovo odraslo življenje gledati kot razdeljeno na dva dela. V zgodnjem odraslem življenju je bil predvsem umetnik, katerega poznamo kot avtorja romanov *Vojna in mir* ter *Ana Karenina*. Do poznih štiridesetih let je Tolstoj živel zdravo in uspešno življenje. Bil je premožen, poročen, imel je otroke in poznan kot eden najboljših pisateljev svojega časa. Nato ga je prevzela globoka eksistencialna in duhovna kriza, zaradi katere se je približno tri leta trudil najti smisel življenja. Ta samomorilni Tolstoj je iskal odgovor za smisel življenja v filozofiji, znanosti in večni modrosti ter različnih religijah. Verjel je, da je v veri končno odkril ključ do smisla življenja in se odločil, da bo preostanek svojega življenja širil svoja na novo pridobljena spoznanja in živel v skladu z njimi. Čeprav je v drugi fazi svojega življenja nadaljeval s pisanjem literature, je bila njegova glavna usmeritev razmišljanje, ne ustvarjanje. Zavračal je svoja zgodnja dela, vključno z dvema slavnima romanoma, ki veljata za najboljša v svetovni književnosti. Tako kot Platon je tudi Tolstoj kritiziral vlogo umetnosti v krizi civilizacije.

Razlikovanje med Tolstojem kot umetnikom in Tolstojem kot mislecem ni vedno vzdržno, vendar se ga bomo mi večinoma držali. Če upoštevamo to razlikovanje, lahko rečemo, da se je kot umetnik Tolstoj bolj zanimal za Platona, medtem ko se je kot mislec veliko bolj osredotočal na platonizem.

II.

Tolstoj je v mladosti bral Platona, njegove dialoge pa je bral skozi celotno življenje – najprej v francoščini, kasneje pa v izvorni grščini. Glede na njegove dnevnike in

korespondenco je dobro poznal dela *Simpozij*, *Država*, *Fajdon*, *Fajdros*, *Politik* in nekatere zgodnje Platonove dialoge (Orwin, 2007, str. 63–66). Zdi se, da je imel Tolstoj najraje *Simpozij*, saj je uporabil različico Platonove »gostije«, da je ustvaril okolje za nekaj pomembnih izjav in spoznanj o ljubezni v svojih dveh najpomembnejših romanih. V *Vojni in miru* se na primer Pierre Bezuhov in francoski častnik Ramballe srečata v okupirani Moskvi. Veliko pijejo in Tolstoj je najverjetneje mislil, tako kot Platon in Grki, da ne moremo govoriti neresnic ko smo pijani.

Medtem ko Ramballe Pierru prizna svoje številne ljubezni, Pierre prvič, celo sam sebi, razkrije: »Vse življenje sem ljubil samo eno žensko« (Tolstoj, 2007, str. 912). Francoski častnik se zaradi tega posmehuje Pierru, saj to označi za »platonsko ljubezen«, in jo primerja z življenjem v oblakih ali s sanjami-podobnimi stanji. Ramballe hvali ljubezen (*amour*) in jo primerja tako z nizko vrsto ljubezni, ki temelji na čisto fizični privlačnosti, ljubeznijo 'vozačev' (*waggoners*), ki jo je Pierre nekoč čutil do svoje izredno lepe žene Helene, kot tudi visoko miselno ljubeznijo, ki jo je Pierre zmeraj čutil do Nataše, katero je pijani francoski častnik preziral kot »ljubezen preprostih« (Tolstoj, 2007, str. 912–13). Kljub Ramballovemu posmehovanju je Pierrova izpoved korak k njegovi »srečni norosti«, ki se kaže v njegovi vse bolj odprti in neomajni predanosti – in kasneje poroki z Natašo.

Zanimivo je, da je v Ani Karenini podobna postavitev. Levin in Stiva imata v gostilni »banket«. Zdi se, da si je Levin karakteriziranje ljubezni sposodil iz Aristofanovega govora v Platonovem *Simpoziju*. Tako kot Ramballe tudi Stiva želi uživati življenje in izkoristi vsako priložnost, ki se mu ponudi, da preganja ženske, ki se mu zdijo privlačne – tudi tiste, ki niso. Stiva se norčuje iz svojega prijatelja Levina, ki je noro zaljubljen v njegovo svakinjo Kitty; tako kot Pierre je bil tudi Levin vse življenje zaljubljen v eno žensko. S Stivinega vidika je Levinova ljubezen do Kitty »bolj platonska« kot ljubezen Vronskega in Ane (Tolstoj, 2014, str. 44). Stiva bi se verjetno strinjal s primerjavo ljubezni Thomasa Manna, med Vronskim in svojo sestro Ano, z ljubeznijo zdravega žrebca in lepe kobile. (Mann, 1957, str. 191)

V teh situacijah lahko govorimo o Tolstojevem prepričanju, da je resnica v neprikrivanju. Pitje odstrani maske, ki jih nosimo, da lahko delujemo v vsakdanjem življenju, in razkriva tisto, kar je bilo skrbno prikrito – ne le pred drugimi, ampak občasno tudi pred nami.

Čeprav je ta dogodek pomemben, je v Tolstojevih romanih še en platonski vpliv, ki ga ne gre spregledati. V obeh romanih Tolstoj uvaja lik z imenom »Platon« – pravilna upodobitev grškega izvirnika. Platon Karatajev je kmet, ki ga Pierre sreča, ko ga Francozi pošljejo v zapor – ta je v nekem smislu primerljiv s Platonovo votlino. Ta nenavaden in neizobražen kmet živi preprosto, a vendar srečno življenje, ki ne vključuje navezanosti na karkoli – tudi na življenje samo. Spoznavanje Karatajeva, ki ga kasneje ubijejo Francozi, močno vpliva na Pierra. Tu ni omenjenega pitja, ni resnice kot neprikrivanja, kljub temu pa za Pierra preživljanje časa s Platonom in odmaknjenost od običajnih življenjskih ugodnosti, ki jih je bil vajen, služi kot razkritje. To Pierra vodi k temu, kar bi Nietzsche imenoval preoblikovanje vseh vrednot in novega vrednotenja življenja samega – z vsemi vzponi in padci, komedijami in tragedijami. Prisotnost in vpliv Platona sugestivno vodita Pierra k njegovi notranji duhovni osvoboditvi (Tolstoj, 2007, str. 968–974).

Medtem ko je v *Vojni in miru* Pierrovo srečanje s Platonom daljši del zapleta, je Levinovo srečanje s svojim Platonom v *Ani Karenini* le kratko srečanje, ki kljub temu povzroči vulkanski učinek. Platon je spet reven kmet, vendar ga tokrat ne označuje odmaknjenost od posvetnih dobrin, temveč to, da »živi za svojo dušo« in se »spominja Boga« (Tolstoj, 2014, str. 798). Da je Platon v obeh romanih reven kmet vsekakor simbolizira, da ta lik živi v tesnem stiku z zemljo in z naravo nasploh. To postane pomemben del nauka Tolstoja kot misleca. Vendar, v *Ani Karenini* je prisoten še en element. Poleg sklicevanja na naravni svet vzpostavi tudi duhovno stran: živeti za svojo dušo in se spominjati Boga. To srečanje pomaga Levinu, ki je že poročen z ljubeznijo svojega življenja (Kitty), pa se kljub temu bori s smislom življenja, da se obrne k veri in Bogu. Kar je morda najpomembnejše v kontekstu naše razprave je Tolstojevo sklicevanje na spominjanje. Zdi se, da Tolstoj podpira različico Platonove teorije anamneze (spominjanja). Pierre se mora prvič naučiti pravil in doktrin prostozidarskega načina življenja, vendar takšno učenje ni potrebno, da bi prepoznali brezčasne resnice, ki jih ponazarja življenje Platona Karatajeva. Levinovo vse večje povezovanje s kmeti mu pomaga, da se osvobodi knjižnega znanja, katerega si nenehno prizadeva pridobiti. To znanje mu samo zamegli um.

Do prvega koraka k njegovi osvoboditvi pride, ko s kmeti kosi travo in uživa v njihovi preprosti hrani. Nato ga kratko, a vplivno srečanje z neizobraženim kmetom Platonom spodbudi, da se v njem prebudijo moralni vzgibi. Levin je končno sposoben živeti v skladu s svojimi naravno zakoreninjenimi moralnimi vzgibi, ki ga oddaljujejo od lastnega

družbenega razreda. Tudi umetnik Tolstoj je bil prepričan, da ponovna osredotočenost na svojo dušo in spomin na Boga pomagata Levinu veliko bolj kot katero koli knjižno znanje pri varnem navigiranju skozi labirint življenja. Takšno znanje, trdi Tolstoj, nas lahko samo zvede od tega, kar je resnično pomembno. Ne znanje, ampak ljubezen do tistega, kar najbolj cenimo, nas osvobaja okov in iluzij, ki nam jih nenehno vsiljujejo naše izobražene civilizirane družbe.

III.

Tolstoj v svojem teoretičnem delu Platona omenja le redko. Namesto Platona postane pomembnejši platonizem, ki skupaj s krščanstvom na komplementaren način zagotavlja celovit teoretični okvir za Tolstojevo delo.

Splošno sprejeta opredelitev platonizma ne obstaja – ne pri Tolstojem ali nasploh. Na najbolj splošni ravni je mogoče platonizem obravnavati kot stališče, da je svet več kot to, kar se zdi na prvi pogled. Douglas Hedley, direktor Centra za platonistične študije v Cambridgeu v Združenem kraljestvu, razume platonizem preprosto kot hrepenenje duše po lepoti. Ker je lepota pri Platonu tesno povezana z dobrim, bi morda lahko razviti to definicijo in rekli, da je platonizem hrepenenje duše po lepoti, dobrem – in verjetno tudi resnici.

Nekoliko drugačno, a enako pomembno različico platonizma dobimo, če upoštevamo star pregovor, da je »cilj človeškega življenja biti nosilec nečesa višjega«. Tukaj sta v ospredju dve poanti. Prva je, da je človeško življenje razumljeno kot instrumentalni odnos z nečim, kar ni človeško ali vsaj ne povsem človeško. Povedano drugače, zdi se, da platonizem predpostavlja, da človek ni osrednje bitje v vesolju, niti ni v središču bivajočega. Obstaja nekaj drugega, in to drugo ni drugačno le z ontološkega vidika, ampak je tudi v vrednostnem smislu boljše od človekovega obstoja. To vodi do drugega uvida: človek je del večje celote in se mora prilagajati in živeti v skladu z načeli in vrednotami te celote.

Povedano bolj formalno: rečemo lahko, da je platonizem filozofski pogled, ki pravi, da ima nekaj nematerialnega in neotipljivega absolutno vrednost in trajno naravo, torej je bolj resnično in bolj dragoceno od vsega, s čimer se srečujemo v vsakdanjih izkušnjah – vključno s človeškim življenjem. Ta absolutni in trajni vidik realnosti ima glavno vlogo in

je brezpogojno prepleten s tem, kar obstaja v svetu vsakdanjih izkušenj, zlasti v zvezi s človeškim življenjem. Naše življenje bi moralo biti sestavljeno iz iskanja in nadaljnega služenja tistemu, česar narava je trajna in katerega vrednost je absolutna.

Takšno razumevanje platonizma ima svoje temelje v Platonovih dialogih tako imenovanega srednjega obdobja: *Država*, *Fajdon*, *Simpozij* in *Fajdros*. Če se osredotočimo na zadnja dva omenjena dialoga, lahko rečemo, da je glede na Platonovo različico platonizma filozofija kot način življenja sestavljena iz vzgoje erotične želje s ciljem, da nam omogoči, da skozi spomin zremo vizijo najvišjega in da se upremo skušnjavi, ki nas v naših običajnih življenjskih izkušnjah vodi stran od te.

Za Platona se ta vizija najvišjega vzpostavlja v zrenju idej. Za različne verske tradicije sveta, katerim je Platonov pogled soroden, je najvišje oblika božanskega bitja ali energije. V krščanstvu to imenujemo Bog. V tem smislu je platonizem ena različica širšega in starejšega pogleda, ki ga včasih imenujemo večna filozofija. Jedro te filozofije je bilo ustvarjeno že dolgo pred krščansko dobo in vsaj nekaj stoletij pred Platonom. Morda je najprimerneje povzeto skozi sanskrtsko formulo iz »Čandogya Upanišade«: »Tat tvam asi« (Ti si to) (*Upanišade*, 2007, str. 133). Sporočilo je, da nismo omejeni nase, ampak smo večji od samega sebe in smo integralno povezani z vesoljem kot celoto. Na podlagi naše duše smo strukturno enake narave kot svetovna duša, ki vlada vesolju. To velja v dvojnem smislu: lahko odkrijemo božansko v sebi, pa tudi sebe v božanskem. Formalno izraženo so primarni temelji tega filozofskega in duhovnega pogleda: 1. pod svetom sprememb je neskončna, nespremenljiva Resničnost in ta Resničnost je odgovorna za prisotnost kozmičnega reda in univerzalne pravičnosti; 2. ta ista Resničnost leži v jedru vsake človeške osebnosti, človeško dušo pa vodijo enaka načela kot to Resničnost; 3. namen človeškega življenja je izkustveno odkriti to Resničnost in se z njo uglasiti.

IV.

V kakšnem smislu je Tolstoj platonist? Tolstoj nedvomno sprejema dualizem, podoben Platonovemu: obstajata dva reda bivanja in vrednosti, višji in nižji, ki pa vendarle temeljita na istih zakonih in načelih. V svojem opusu Tolstoj ostro nasprotuje družbenim institucijam in normam, za katere meni, da spodbujajo malikovanje in »hipnotizirajo« množice, da

podpirajo tisto, kar ni povezano z višjim redom bivanja in vrednosti. Tudi Tolstoj je prepričan, da živimo v votlini, kot je trdil Platon. Tolstoj trdi, da ga navdihujejo Jezusovo sporočilo in filozofi razsvetljenstva, zato meni, da bi morali v votlino prinesiti baklo svetlobe in razbliniti hipnotični trans senc, ki plešejo na njenih stenah. Cilj življenja je individualna in kolektivna osvoboditev.

Tolstoj je poleg tega Platonist tudi v smislu svojega maksimalizma in perfekcionizma. Zmeraj si moramo prizadevati za najvišje in najboljše. Cilj ni nikoli preprosto preživeti ali zgolj podaljšati človeški obstoj. Prav tako ne more biti cilj življenja v kopičenju materialnih dobrin in lovljenju hedonističnih izkušenj. Toda kljub njegovi resnični skrbi za jetnike votline in osvoboditev navadnih ljudi, ne glede na njihov spol, raso, narodnost, starost ali družbeni status, je pri Tolstoju očitno prisoten tudi močan anti-antropocentrizem. Človek ni središče vesolja, niti njegova najvišja vrednota; človek je le del večje kozmične konstelacije sil, s katerimi se mora uglasiti in katerim mora služiti.

V tem pogledu Tolstoj še zdaleč ni sam. Sofoklej je zavzemal enako stališče, ne pa tudi Evripid. Niti Shakespeare niti Dostojevski, Goethe in Tolstoj pa. Enako ločnico je mogoče zaslediti skozi zgodovino filozofije, znanosti in umetnosti, ki pogosto vodi do nadaljnje razmejitve pomena za našo temo: tisti, ki ne verjamejo, da je človek središče vesolja oz. njena najvišja vrednost običajno nasprotujejo individualizmu in personalizmu, ki se osredotočata na naše skupne človeške značilnosti in vrline, ne na našo edinstvenost. Tudi v Tolstojevi pozni umetnosti lahko vse pogostejše najdemo tipe in ne edinstvenih likov. Ta usmeritev je usklajena tako s Platonom kot s platonizmom: vzgoja erotične želje in njeno usmerjanje k viziji najvišjega nas vodi stran od posameznika in edinstvenosti, k tistemu, kar ima največjo univerzalnost in vrednost: Dobro. To Dobro v svoji verski izkušnji pogosto enačimo z Bogom.

V.

Čeprav lahko Tolstoja pravilno razumemo kot privrženca Platona in platonizma, ne smemo spregledati, da je bil nekoliko »zadržan« platonist. V njegovih pogledih lahko najdemo različne vrste odstopanj, od manj pomembnih do tistih, ki jih je težko uskladiti s Platonom ali platonizmom. Tradicionalno se domneva, da je Platon v srednjem obdobju zagovarjal

trikotnik Resnica, Dobrota in Lepota. Ti trije pojmi so po Platonu tako tesno povezani, da se včasih zdi, da je med njimi skoraj popolno prekrivanje. Tolstojeva »trojica« je sorodna, a nekoliko drugačna: Resnica, Dobrota in Bratska ljubezen. Tolstoj postaja vse bolj sumničav do lepote in v svojem poznem pisanju o umetnosti ponuja radikalno kritiko lepote. Njegovi verjetno najbolj kontroverzni deli, *Kreutzerjeva sonata* in *Kaj je umetnost?* to zelo dobro ponazorita.

Namesto Platonove erotične in božanske norosti Tolstoj misli, da bi moral ukrotiti najbolj divje človeške impulze in navdihe – kar je, tako kot Avguštin, dobro poznal iz lastnih izkušenj. Medtem ko Sokratu asketstvo ni bilo tuje, neka oblika asketstva je tudi podprta v Platonovi Državi, se zdi, da Tolstoj ne opazi, da lahko obstajata dve različni obliki asketstva. Asketstvo ne mora in ne sme pomeniti samozanikanja ali samoraztrganja; lahko pomeni koncentracijo, s pomočjo spominjanja vseh energij telesa in duha, na našo najvišjo nalogo. Asketstvo potem razumemo kot del potovanja in ne kot glavni cilj, kot se je gotovo izkazalo za številne tolstojance, ki so poskušali živeti po najstrožjih zapovedih Mojstrovega nauka (Še sam Tolstoj ni mogel živeti tako, kot je pridigal). Tolstoj, odločen glede sprejetja radikalnejše različice asketstva, ne samo da odstrani lepoto v prid dobrote, ampak gre tako daleč, da zagovarja, kar Vasil Zenkovsky v svoji zgodovini ruske filozofije imenuje »tiranija etičnega« (Zenkovsky, 1991, str. 313). Pod vplivom Schopenhauerja in Stoikov Tolstoj postavlja moč volje nad opazovanje vizij najvišjih vrednot. Tako kot Avguštin tudi Tolstoj postane nekakšen »ubijalec zabave«: medtem ko hvali vse, kar umirja voljo do življenja kot pomembnega in vrednega, želi ukrotiti ali zatreti vsak vitalni impulz telesa.

Namesto moralne vizije, ki prevladuje v Platonovi teoriji idej in platonizmu kot celoti, Tolstoj sledi tistim filozofom, ki imajo raje svobodno izbiro kot moralno vizijo. Vendar gre Tolstoj v svojem uporuh zoper malikovanje in plitkost civiliziranega življenja, v boju proti prevladi nižjih telesnih impulzov in v svojih neusmiljenih poskusih samoočiščevanja in moralnega izboljšanja, predaleč. Moralo želi spraviti v pretesno bližino z racionalnostjo in religijo. Svojo različico strogega panmoralizma vsiljuje vsem drugim vidikom življenja, ne glede na ceno, ki jo je treba plačati. V nauku Tolstoja kot misleca postajajo sredstva vse bolj pomembna od ciljev, asketstvo pa zavzema višji položaj kot človekova integriteta in veselje do življenja. Vendar, kot se zaveda tudi Tolstoj, njegov paneticizem zahteva več moralne čistosti in popolnosti, kot ju lahko zagotovi človeško življenje.

VI.

Modernost kot celota je temeljila na odmiku od platonizma. Morda je ključna točka tega odmika vera v končno ločen značaj vsega, kar je resnično. Pri Platonu in platonizmu je tudi pri dualistični sliki obeh svetov prisotna globoka integracija tako na ontološki kot na aksiološki ravni. Možno je zapustiti votlino in zreti vizijo idej, mogoče pa se je tudi vrniti nazaj v jamo in tam živeti s spominom na najvišje in najplemenitejše. Modernost se zavzema za večji razkorak med posameznimi eksistencijami (s komajda bistvenimi povezavami med njimi) in še bolj ločuje bit od dobrega. Pravijo, da obstajajo samo atomistični posamezniki s svojimi lastnimi interesi in da je svet bojišče, v katerem močnejši vsiljujejo svojo voljo šibkejšim – razen če se vzpostavi družbena pogodba in se družbeno življenje uredi v skladu z najbolj racionalnimi ali učinkovitimi konvencijami.

Ta antimetafizična usmeritev modernosti, ki se začne z Baconom in Descartesom, nadalje pa jo »izpopolnjujejo« Locke, Hobbes in Hume, predpostavlja ostro ločitev ontološkega in aksiološkega področja »je« in »naj bi«. Ta tradicija, prepričana, da »naj bi« ne more izhajati iz »je«, daje prednost »je« in spodkopava vsako verjetje v višje in bolj dragoceno bitje. Sprašuje se o tem, čemur lahko rečemo vertikalna dimenzija realnosti, ki povezuje naravno z nadnaravnim. Ukvarja se z horizontalno dimenzijo realnosti, ki je osredotočena na naše družbene vrednote in vezi. Ker je vertikalna razsežnost realnosti tista, ki kaže proti transcendentnemu, bodisi zapuščena bodisi se šteje za preveč odmaknjeno, da bi posegala v človeško področje, mora biti taka tudi ideja skupnega dobrega in najvišjih vrednot – razen če jih razumemo v smislu minimalizma in ne maksimalizma in se zlijejo v horizontalno dimenzijo bivanja. Najvišje vrednote takrat postanejo varnost in zaščita življenja ter zaščita lastnine in zasebnih interesov.

Tolstoj odločno nasprotuje takšnim trendom modernosti. Tako kot Rousseau tudi on verjame, da mora biti »naj bi« boljše od »je«. Težava je ugotoviti, na čem je »naj bi« utemeljeno. To je točka, na kateri je Tolstoj veliko bližje platonizmu, vendar ima, kot smo videli, svoje težave tudi s tem pristopom. Tako kot Platonisti želi najvišjo realnost poistovetiti z najvišjimi vrednotami, vendar je modernost to povezavo upravičeno izpostavila kot problematično: ker trdi, da temelji na kategorialni zmoti.

VII.

Tako pri Platonu kot pri platonizmu ima osrednjo povezovalno vlogo mistična moč ljubezni, in to ne samo med različnimi posamezniki, temveč tudi med različnimi plastmi bivanja. Vezi med ontološkim in aksiološkim se vzpostavljajo in vzdržujejo le z ljubeznijo. Toda Tolstoj je odločno proti mysticismu in erotičnosti in gre v nasprotno smer, saj si močno prizadeva za demistificiranje ljubezni in podkrepitev prevlade razuma. Tudi pri nekemu, ki je usmerjen tako racionalistično kot Spinoza, je ljubezen most med obema svetovoma in obema vrednostnima redoma, a Tolstoj večinoma zavrača ta način integracije različnih vidikov realnosti in različnih vrednotnih sfer. Po krščanski vzgoji Tolstoj sicer postavlja bratsko ljubezen kot enega od stebrov svojega svetovnega nazora, vendar ta oblika ljubezni ni niti dovolj bogata niti dovolj močna, da bi skupaj obdržala zgradbo človeške skupnosti ali sveta. Kot namiguje Dostojevski v svojih delih *Bratje Karamazovi* in *Idiot*, se zdi, da niti bratska ljubezen niti domnevna božja ljubezen do človeštva ne dajeta dovolj jamstva proti krivicam in nesmiselnemu življenju. Kljub večkratnemu Tolstojevemu vztrajanju pri »zakonu ljubezni«, ki naj bi ga odobril Bog, ta fraza temelji na zmoti: ljubezni namreč ni mogoče zapovedati, niti noben zakon ne vodi ljudi do tega, da bi ljubili drug drugega. Ob odsotnosti takšne ljubezni se povečuje občutek nepovezanosti človeških bitij in nesmiselnosti njihovega obstoja (Tolstoj, 1987, str. 217–19). Kar se je Tolstoju sprva zdelo kot njegova individualna eksistencialna in duhovna kriza se je izkazalo za veliko več kot to. V lastnem boju je zaznal globljo krizo celote civilizacije: izgublamo vsakršno spoštovanje do višjega bitja in vrednosti ter posledično tudi čut za orientacijo v realnosti.

VIII.

Tolstoj je v uvodnem stavku *Ane Karenine* zapisal, da so »vse srečne družine podobne, vsaka nesrečna družina je nesrečna na svoj način« (Tolstoj, 2007, str. 3). Platon bi verjetno na podoben način rekel, da so vsi krepotni ljudje podobni in da vsi tisti, ki niso krepotni, niso takšni zaradi svojih razlogov in na svoj način. Menimo, da sta obe trditvi pomembni, vendar ju je treba spremeniti. Seveda obstaja veliko razlogov, zakaj zakonske zveze niso srečne in zakaj ljudje niso krepotni. To ne pomeni, kot lahko trdi pristaš sekularnega

liberalizma, da je vsak nesrečen posameznik nesrečen na svoj individualen način in da je takšnih načinov toliko, kolikor je posameznikov. Trdimo, da se sekularni liberalizem moti, ko predpostavlja manj povezanosti v svetu, kot jo dejansko je. Atomizem, ki ga predlaga, bi bil nevzdržen v znanstveni različici, iz katere izvorno izhaja. Da, obstaja veliko različnih atomskih delcev, vendar ne obstajajo in delujejo le preko »vzorcev, ki se povezujejo« (kot se je pronicljivo izrazil Gregory Bateson), ampak jih je mogoče razvrstiti glede na vrste, katerim pripadajo (Bateson, 1979, str. 6). Svet je raznolik, a ne neskončno raznolik. Tudi če se neveščemu očesu zdi tako, dogajanje v naravi ni naključno ali kaotično. Posamezni atomi se ne morejo obnašati tako, kot si »želijo«, ampak v skladu z določenimi predvidljivimi vzorci in načeli.

Enako pomembno je izvesti popravek tudi v nasprotni smeri. Čeprav so si srečni zakoni in krepostni ljudje v nekaterih pogledih morda podobni, si vsekakor niso v vseh. Obstaja več raznolikosti in individualnih razlik, kot bi to dopuščala tako Tolstoj kot Platon. Čeprav lahko na primer najdemo nekaj pomembnih vzporednic med Budo in Lao-tsejem ali med Sokratom in Jezusom, je nedopustno spregledati ali zanikati razlike med njimi. Tukaj mislimo, da je oziroma bi lahko bil platonizem bolj prilagodljiv kot Platon. Sekularni liberalizem nas pušča nepovezane in dezorientirane. Če naj ima življenje smisel, mora biti nad nami neko vsezavzemajoče »zvezdno nebo«. Poleg tega, kot modro poudarja Kant, mora biti to nebo nekako povezano z notranjim »moralnim zakonom«. V življenju ne more biti smisla, ne da bi bili uglašeni z nečim višjim, ne da bi naša duša hrepenela po dobroti, lepoti in resnici, ne da bi nas ljubezen vodila k nečemu višjemu od naših omejenih in individualno ločenih obstojev. Platonizem je morda bolj fleksibilen kot Platon, Kant ali Tolstoj, saj ne vsiljuje nespremenljive enosti tistega, po čemer hrepeni naša duša. Če nas zgodovina človeštva kaj nauči, je to, da potrebujemo nekaj višjega, kot smo sami, in da karkoli to višje je, tega ne smemo razumeti povsem enotno in nespremenljivo: bodisi kot vsemogočnega Boga, ki stoji nad svetom, zunaj prostora in časa, ali kot večne in nespremenljive platonske ideje ali kot univerzalno sprejet kantovski racionalni zakon. Tako kot božansko je treba tudi človeško razumeti bolj fleksibilno. Ko je Nietzsche razglasil »smrt Boga«, približno v času Tolstojeve eksistencialne krize, je izgledalo, da se je naš osrednji problem ukvarjal z obstojem ali neobstojem Boga. Od takrat bi se morali zavedati, da problem ni postal samo »Bog«, ampak tudi mi sami. Poskušati bolje razumeti naš potencial in sposobnosti naše narave je postala tako nujna naloga kot razumevanje božanskega.

IX.

Ko se je ukvarjal s svojo eksistencialno in duhovno krizo, je Tolstoj svojo nalogo oblikoval kot dvojno iskanje: smisla in Boga. Ko je svoje iskanje oblikoval na ta dvojni, a prepleten način, verjamemo, da je Tolstoj razumel problem našega časa veliko globlje kot kateri koli eksistencialni mislec in kateri koli vernik v tradicionalnem smislu. Ni mu pa uspelo najti ustreznega načina za povezovanje teh dveh nalog. Drugače rečeno, soočen s posvetnim liberalizmom in tradicionalno versko usmerjenostjo (evangelij v izvirni različici, ne pa popačen s cerkveno dogmo) je Tolstoj verjel, da mora izbirati med njima in da mora izbira ustrezati sprejemljivi različici tradicionalne verske usmerjenosti. Prava naloga pa ni izbirati med enim ali drugim, ampak najti pravo pot med Scilo absolutizma in Karibdo subjektivističnega eksistencializma. Tolstoj nas je pripeljal do vrat tega prehoda. Naša naloga, naloga našega časa, mora biti iskanje prave poti skozi.

Leo Tolstoy on Plato and Platonism

Leo Tolstoy was not a philosopher, yet he was an avid reader of philosophy and a profound thinker. He himself pointed out the influence of Jean-Jacques Rousseau and Arthur Schopenhauer on his thinking. What is less known is the impact of Plato's thought and legacy on Tolstoy. He frequently read Plato and was under the sway of the broadly conceived Platonist tradition. In this article, we explore this connection between Tolstoy and Plato, because it can teach us something important not only about Tolstoy, Plato, and Platonism, but also about our current predicament. At the beginning, we establish the dichotomy between Tolstoy the artist and Tolstoy the thinker, and in what follows, we focus on identifying the influences of Plato and Platonism on Tolstoy. We illustrate these in Tolstoy's famous works, like *Ana Karenina* and *War and Peace*. Afterwards, we outline Tolstoy's interpretation of Platonism and explain how Tolstoy accepted it and incorporated it into a broader Christian context. In the final part of the article, we also articulate the important differences between Plato's and Tolstoy's Platonism.

Key words: Plato, Tolstoy, Platonism, ontology, God

Literatura

Bateson, G. (1979). *Mind and Nature*. Dutton.

Mann, T. (1957). *Essays*. Prevedel H. T. Lowe-Porter. Alfred A. Knopf.

Orwin, D. T. (2007). *Consequences of Consciousness: Turgenev, Dostoevsky, and Tolstoy*. Stanford University Press.

Plato. (1978). *Collected Dialogues*. Urednika in prevajalca Edith Hamilton in Huntington Cairns. Princeton University Press.

The Upanishads (2007). Uvod in prevod Eknath Easwaran. Nilgiri.

Tolstoy, L. N. (1987). *A Confession and Other Religion Writings*. Urednica in prevajalka Jane Kentish. Penguin Classics.

Tolstoy, L. N. (2007). *War and Peace*. Prevedla Richard Pevear in Larissa Volokhonsky. Random House.

Tolstoy, L. N. (2014). *Anna Karenina*. Prevedla Rosamund Bartlett. Oxford University Press.

Zenkovsky, V. V. (1991). *Istoria Ruskoi Filozofii*. EGO.